

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

*Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.*

**№ 2
2011**

**Державна
науково-педагогічна
бібліотека України
імені В.О.Сухомлинського**

Київ – 2011

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Слободяник М.С. – доктор історичних наук, професор, головний редактор

Афанасьєв Ю.Л. – доктор філософських наук, професор

Боряк Т.Г. – кандидат історичних наук (відповідальний секретар)

Давидова І.О. – доктор наук із соціальних комунікацій

Дубровіна Л.А. – доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України

Єсипенко Р.М. – доктор історичних наук, професор

Ільганаєва В.О. – доктор історичних наук, професор

Кулешов С.Г. – доктор історичних наук, професор

Кушнарєнко Н.М. – доктор педагогічних наук, професор

Ларьков М.С. – доктор історичних наук, професор (Росія)

Ляхоцький В.П. – доктор історичних наук, професор
Мазурицький О.М. – доктор педагогічних наук, професор (Росія)

Палакін Г.В. – доктор історичних наук

Путро О.І. – доктор історичних наук, професор

Швецова-Водка Г.М. – доктор історичних наук, професор

Філіпова Л.Я. – доктор педагогічних наук, професор

РЕДАКЦІЙНА РАДА

Власова Г.В. – кандидат педагогічних наук, заслужений працівник освіти України, голова Ради

Бітаєв В.А. – доктор філософських наук, професор, член-кореспондент Академії мистецтв України, заступник голови Ради

Бездрабко В.В. – доктор історичних наук, професор

Боряк Г.В. – доктор історичних наук, професор

Воронков В.І. – кандидат технічних наук, с.н.с

Кириленко О.Г. – кандидат історичних наук, доцент

Мотульський Р.С. – доктор педагогічних наук, професор (Білорусь)

Плешкевич Є.О. – кандидат історичних наук, доцент (Росія)

Саприкін Г.А. – кандидат педагогічних наук, доцент

Семенченко А.І. – доктор наук з державного управління

Соколов А.В. – доктор педагогічних наук, професор, академік Російської академії природничих наук (Росія)

Столяров Ю.М. – доктор педагогічних наук, професор (Росія)

Чачко А.С. – доктор педагогічних наук, професор

Бібліотекознавство.

Документознавство.

Інформологія

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

*Головний редактор
Слободяник М.С.*

*Відповідальна за випуск
Боряк Т.Г.*

*Редактор
Будащ Л.П.*

*Комп'ютерне складання та верстка
Кравченко Т.В.*

*Дизайн обкладинки
Саприкін О.А.*

*Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 6 від 05.05.2011 року*

Затверджено: Постановою президії ВАК України від 15.12.2004 р. №3-05/11 як фахове видання з історичних та педагогічних наук (Перелік №15) та постановою президії ВАК України від 12.03.2008 р. №3-05/3 як фахове видання з соціальних комунікацій (Перелік №21)

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 8451,
видане 17.02.04 Державним комітетом телебачення і радіомовлення України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.

Посилання на видання обов'язкові.

Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції і видавця: 01015, м.Київ, вул. Івана Мазепи, 21, корп. 15

E-mail: slobod-doc@bigmir.net

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2011

УДК 930.251

РОЗВИТОК ПОНЯТІЙНОГО АПАРАТУ АРХІВОЗНАВСТВА

С. М. Зозуля

У статті досліджується походження та зміст окремих термінів архівознавства, їхній історичний розвиток. Проаналізовано досвід вітчизняних та зарубіжних фахівців у цьому напрямку.

Ключові слова: генеза, понятійний апарат архівознавства, функціонування терміносистеми.

THE DEVELOPMENT OF CONCEPT VEHICLE OF ARCHIVISTIC

S.M. Zozulia

An origin and maintenance of terms of archivistic, their historical development is probed in the article. Experience of domestic and foreign specialists is analysed in this direction.

Keywords: genesis, concept vehicle of archivistic, functioning of terminosystem.

Про понятійний апарат як предмет пізнання архівознавства висловлювався ще В.Н. Автократов. Він стверджував, що поняття – це центральний елемент побудови наукової теорії. Крім того, предмет архівознавства включає вивчення генези понять та дослідження історії архівної справи [1]. Отже, постановка питання щодо генези понятійного апарату архівознавства диктується потребою комплексного розроблення низки проблем, пов'язаних із функціонуванням терміносистеми цієї галузі знань. Аналіз розроблення та висвітлення проблеми розвитку термінологічної бази архівознавства показав, що це питання не знаходило свого системного висвітлення і набуває особливої ваги на сучасному етапі функціонування терміносистеми архівознавства.

Доречним буде зауважити, що саме поняття *генеза* – це грецизм (від гр. *genesis*) і означає походження, виникнення або процес утворення і становлення явища, що розвивається далі [26, 109]. Отже, завданням цієї статті є дослідження генези понятійного апарату архівознавства на основі вивчення фахової літератури.

Проблеми походження та розвитку архівознавчих понять були висвітлені вітчизняними та зарубіжними дослідниками у фахових виданнях першої половини ХХ ст. Наприклад, це харківське видання "Архіво-

знавство" (Х., 1932) та російський посібник Г.А. Князева "Теория и техника архивного дела: опыт систематического руководства" (Л., 1935) [4; 15]. В останньому архівній термінології присвячується окремий розділ. Г.Князев, дослідивши вагомий пласт наукової лексики архівознавства, зауважує, що її термінологія формувалася поступово у процесі практики архівної справи і лише за радянського періоду почалося розроблення та уточнення понятійного апарату галузі. Він називає та роз'яснює такі архівні терміни: *архів, архівний матеріал, архівний документ, діло, наряд, одиниця зберігання архівного матеріалу, архівний фонд, архівна колекція, єдиний державний архівний фонд*. Зауважимо, що на сучасному етапі розвитку архівознавства окремі терміни цього переліку стали застарілими та/або не вживаються (*архівний матеріал, наряд, діло, одиниця зберігання архівного матеріалу*), проте інші не втратили своєї актуальності. Наприклад, якщо порівняти термін *архівний документ*, вживаний у значенні, поданому Г. А. Князевим, як "будь-яка, найпростіша функціональна одиниця архівного матеріалу – акт, ділові папери, приватний лист, рукопис наукової або літературної праці, карта, план, діаграма, малюнок, негатив тощо – після того, як одиниця втратить своє безпосередньо-оперативне значення, ставши пер-

шоджерелом, для засвідчення або доказу будь-чого [15]" та у значенні, зафіксованому в українському державному стандарті ДСТУ 2732:2004 як "документ, що припинив виконувати функцію, задля якої був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на його цінність для особи, суспільства чи держави, а також власника, зокрема і як рухоме майно [12]", то побачимо, що основна понятійна основа не змінилася. Г.А. Князев розглядає й інші архівні терміни та поняття: *архівосховище, збірник архівних документів, акти, цілісний архівний документ* тощо.

Тема ґенези термінології документознавства як науки, що є дотичною до архівознавства, представлена в сучасних дослідженнях львівської дослідниці М.В. Комової у підручнику "Документознавча термінологія" (Львів, 2003). Вона репрезентує періодизацію розвитку документознавчого понятійного апарату [16]. Теоретичні аспекти розвитку бібліотекознавчої термінології досліджувала Г.І. Солоіденко [33-34]. Загальноприйнятною є думка, що першоосновою понятійного апарату цих двох наук є терміни старослов'янського походження. Проте цей пласт лексики не є численним: *словеса книжная, не книжен, книгам не учен* тощо.

Розвиток базових понять архівознавства висвітлено І. Б. Матяш у наукових статтях, монографії, підручниках [23-24]. Авторка досліджує виникнення, розвиток та становлення значення таких термінів: *архів, архівознавство/архівна наука, архівістика, архівний документ, фонд, унікальний документ*; наголошує на потребі розмежування понять *архівний документ* та *документ НАФ*.

Приміром, термін *архів* характеризується довготривалим етапом становлення та наповнення свого сучасного значення. Дослідники відзначають його грецько-латинське походження (гр. – *archeion*; лат. – *archivum*). І. Матяш дослідила, що в Європі лексема *архів* була залучена до словообігу в XV–XVII ст. У Росії та Україні ця мовна одиниця вживається, починаючи з XVIII ст., поступово замінюючи такі назви, як: *хранила, казна, бумажница* тощо [23, 127].

В.Романовський, висловлюючись щодо значення цього терміна на початку XX ст. зауважив, що він уживався у широкому розумінні на позначення всього, що зберігалось [29, 8]. Також науковець зауважує, що термін *архів* уперше трапляється у "Генеральному регламенті" (1720 р.) – саме Петро I був першим, хто визначив поняття *архіву*, встановив оптимальний на той час порядок ведення поточного діловодства (реєстратура) і порядок зберігання справ (архів) [29, 89]. Зауважимо, що "Генеральний регламент" є цікавим з термінознавчого погляду тим, що містить умовний словник термінів "Толкование иностранных речей, которые в сем Регламенте", в якому паралельно до іншомовних термінів подаються російські відповідники. Запозичені терміни пояснюються і в самому тексті закону. Вживання таких лексем, як: *квитанция, документ, формуляр* є наскрізними для регламенту та завжди тлумачаться однаково, що є важливим з огляду на зародження термінології архівознавства. Термін *рапорт* у тексті цього закону пояснюється двояко – *донесення та відомість*. Хоча метою словника, що входив до регламенту, був добір найбільш точних та зрозумілих синонімів, а не формування чітких дефініцій, можна говорити про спробу формування сталих архівних термінологічних одиниць. "Генеральний регламент" містить і діловодну термінологію. Наприклад, поняття *реляція* зафіксоване у значенні доносу [20].

Щодо ґенези терміна *архів* писав ще Н.В.Калачов. Він дослідив, що ця іншомовна лексема була свідомо запозичена у XVIII ст. на заміну поняття *письмо*, вживаного у значенні загальної назви зібраних архівних документів, що зберігаються. Він зауважує, що вперше згадка про це слово у такому значенні трапляється 152 р. в "Смѣтной книгѣ Торопца" (потім – 189 р.), що свідчить про свідомі пошуки спільного терміна для визначення збирання документів. Проте, це слово не набуло широкого поширення. У XVII ст. назва архіву була ще невідомою, натомість вживалося таке поняття, як *сѣѣжа избѣ* [13, 123]. У цілому, Н.В. Калачов у науковій праці послуговується низкою термінів та понять, що мають місце і в сучасному архівознавстві: *архів*,

архівісти, постійне зберігання, розміщення справ в архіві, знищення архівних справ, центральні архіви, рукописи, архівне приміщення, документ, способи зберігання документів, види документів, втрата документів, знищення документів, розподіл документів. Доречним буде зауважити, що Н. Калачов також описував устрій архівів XVIII–XIX ст., аналізував зарубіжні архівні видання тощо.

М.Н. Покровський, академік, видатний діяч, історик, один із організаторів та керівників архівної справи у Радянському Союзі стверджував, що архів – “це життєво потрібна установа, яка папір збирає, систематизує, впорядковує, складає каталоги, тобто – готує для наукової роботи і до видання... [28, 16]”.

Значення наповнення терміна *архів* у французькому архівознавстві досліджує О.А. Кальсіна, оперуючи визначенням, що зафіксоване в російському архівному законі 1979 р. Вона відзначає відмінність такого значення від поданого Міжнародною радою архівів (МРА) у Словнику архівної термінології 1988 р., де простежується більш чітке розмежування між архівом та поточними документами. Отже, у французькому архівному законі 1979 р. говориться, що архів – “це сукупність документів, незалежно від їхньої дати, форми, матеріалу носія, створених чи отриманих будь-якою особою, фізичною чи юридичною, державною чи приватною установою у процесі їхньої діяльності [14]”, а МРА подає цей термін у такому значенні – “документи, що вже не є потрібними для поточної роботи та які підлягають зберіганню (після попереднього сортування чи без нього) через їхню юридичну чи інформаційну цінність його утворювачем чи спеціальною архівною установою [14, 159]”. Сучасне українське видання “Архівістика: термінологічний словник” подає цей термін у значенні спеціальної установи: “архів – це спеціалізована установа (структурний підрозділ), призначена для забезпечення потреб суспільства у ретроспективній документній інформації, що організує зберігання архівних документів та користування ними [3, 14]”. Подібне визначення цього терміна зафіксоване у ДСТУ 2732:2004 – “архів – це установа чи її структурний підрозділ, що організує і забезпечує

відбирання, нагромадження архівних документів, їхній облік, зберігання, користування ними [12, 11]”.

В. Олевська, досліджуючи проблеми відповідності французької та російської архівної термінології, наголошує на проблемі полісемії щодо базового терміна *архів*. Початково він уживався у трьох значеннях і в російському архівознавстві, і у французькому, – відзначає вона. Дослідниця наводить приклади цих визначень: “1) архів як сукупність документів фондоутворювача (установи або особи); 2) архів як установа або структурний підрозділ із певними функціями; 3) архів як будівля або її частина, призначена для зберігання документів, тобто архівосховище (синонім до третього значення) [27, 116]”. В. Олевська зауважує, що з 1982 р. у російській архівознавчій літературі термін *архів* стає однозначним – “архів – установа (або структурна частина організації), яка здійснює приймання, зберігання документів і організовує їхнє використання з політичною, науковою, народно-господарчою, соціальною, культурною та іншою метою”, а французький термін залишився у трьох значеннях, коли вітчизняним аналогом до першого є *архівний фонд*, до другого – *архів*, до третього – *архівосховище*” [27, 116–117].

Мішель Фуко, французький філософ, культуролог пропагував думку щодо архіву у подвійному значенні, яке поєднує у собі і фізичну інституцію, що відповідає за збереження справ, і певну “абстракцію”, пов’язану з класифікацією, набором правил, що визначають існування певного документа. У розділі другому під назвою “Висловлювання та архів” своєї філософської наукової праці “Археологія знань” (1969) він резюмує, що “архів – це зовсім не те, що накопичує пил висловлювань, які знову стали нерухомими, і дозволяє можливе диво їхнього воскресіння; це те, що визначає вид дійсності висловлювання-речі; це – система його функціонування [37, 129–130]”.

У німецькому архівознавстві термін *архів* вживається у значенні певної системи, в основу якої покладено певні дії, а не просто письмова фіксація інформації. То ж можна

вважати, що німецькі вчені це поняття позиціонують з боку юридичного та політичного адміністрування, а не лише як збереження пам'яті [10].

Отже, на сьогодні у вітчизняній архівній терміносистемі маємо двозначний термін – *архів*, який вживаємо у значенні установи чи як сукупності документів.

Із приводу іншого питання, пов'язаного з уживанням цього терміна в однині (*архів*) чи множині (*архіви*), 1990 р. наголошував Дельмас. О.А. Кальсіна відзначає, що в сучасному французькому архівознавстві це слово, зазвичай, вживається у множині жіночого роду і позначає всі документи, акти, отримані чи утворені та збережені фізичною особою чи установою у процесі своєї діяльності, оскільки "вони можуть слугувати як юридичний доказ чи як пам'ять. Такі документи не мають самостійного значення та не зберігаються окремо, а лише з аналогічними документами, об'єднані за хронологічним принципом [14, 164]".

У першій половині XX ст. до вжитку архівної спільноти входить термін *архівознавство*, зародження якого пов'язують з XIX ст. Український дослідник у галузі архівістики В. Романовський 1927 р. тлумачив цей термін як науку, що будується на досвіді минулого, на історії окремих архівів. Він розвивав думку, що архівознавство – "це система знань про архіви та архівне влаштування, яка, з'єднуючи архівний матеріал у загальну категорію історичних джерел, дає можливість раціонального обліку, класифікації, збереження і видання друком цього матеріалу, з метою найліпшого його використання як для практичних, так і наукових потреб [29, 3]".

Проте, як зауважує російська дослідниця французького архівознавства О.А.Кальсіна, до словника Французької академії ця лексема була включена лише 1987 р. і мала досить розпливчате визначення: "дисципліна, що розробляє теоретичні та практичні аспекти діяльності архівів [14, 160]". Порівнюючи таке тлумачення з визначенням, поданим у вищезгаданому словнику "Архівістика: термінологічний словник" як "комплексна система знань, що вивчає теорію, історію і практику архівної справи, її правові та еконо-

мічні засади", зауважимо, що поняття зазнало відчутних змін та було уточнене з огляду на сучасний стан розвитку архівістики. Інше подібне тлумачення цього терміна висуває В.М. Автократов: "архівознавство – історична наукова дисципліна, що вивчає теорію і методику роботи з архівними документами та організаційні питання архівної справи, а також її історію [2, 295]". І. Матяш, досліджуючи понятійний апарат архівознавства, відзначає, що зміст терміна *архівознавство* еволюціонував разом із розвитком науки про архіви від допоміжної історичної дисципліни до спеціальної галузі історичної науки, комплексної науки про архівну справу [23, 125].

Про співвіднесеність термінів *документ*, *архівний документ* та поняття *історичне джерело* зустрічаємо концепцію В.А. Савіна у публікації "Документ – архивный документ – исторический источник – памятник истории и культуры: проблемы проявления сущностных характеристик", розміщений на сторінках цього самого електронного періодичного видання за 1997 р. Не можемо не погодитися зі слушним зауваженням автора, що трансформація архівного документа в історичне джерело – процес закономірний, проте відбувається лише за певних умов. В.А. Савін говорить: "документ або архівний документ проявляє якості історичного джерела, коли він запитуваний суспільством і введений у сферу наукової, культурної та художньої вишуканості. Тобто, виникла відповідна просторово-часова сфера побутування документа [30, 183]". Тобто, лише у процесі наукового використання архівний документ переходить у якість історичного джерела.

Термін *архівний документ* аналізує вітчизняний дослідник С.Г. Кулешов у статті "Документ как исторический источник: свойства, состояние, статус", розміщеній на сторінках російського електронного періодичного видання "Открытый текст" за 1999 р. [30] і зауважує, що ним є історичне джерело у процесі його вивчення для вирішення завдань історичного дослідження та який містить важливу ретроспективну інформацію. Проте не кожен архівний документ може виступати історичним джерелом, оскільки з плином

часу змінюються критерії цінності інформації [19, 99]. Зауважимо, що за визначенням, поданим у національному термінологічному стандарті ДСТУ 2732:2004, термін *архівний документ* – це «документ, що припинив виконувати функцію, задля якої був створений, але зберігається або підлягає зберіганню з огляду на його цінність для особи, суспільства чи держави, а також для власника, зокрема і як рухоме майно [12, 10]».

Питання щодо визначення поняття *експертиза цінності документів* висвітлюють К.І. Климова та З.О. Сендик. Вони звертають увагу на такі аспекти: завдання експертизи цінності документів; експертиза цінності документів та комплектування державних архівів; принципи експертизи цінності та критерії цінності документів; організація і методика експертизи цінності документів оформлення її результатів; робота з джерелами комплектування державного архіву тощо [5]. Вивчення архівістами усіх цих питань є важливою умовою, що забезпечує розуміння та правильність процесу проведення експертизи цінності документів, адже це є важливим для виявлення документів, які дійсно є чи можуть бути історичним джерелом або документальною пам'яткою. В.А. Савін відзначає, що «теорія експертизи поки що залишає за межами свого розуміння психологічний, суб'єктивний фактор процедури віднесення документів до категорії вічного зберігання, проте спеціаліст повинен відчувати, передбачити, визначити культурну, політичну, соціальну важливість документа, керуючись точним розумінням предмета [30, 186]».

Проблеми експертизи цінності документів, критеріїв відбору у різні роки ХХ ст. висвітлювали такі автори: В.М. Автократов, В.М. Жигунов, Є.В. Колосова, Н.М. Коннова, А.П. Пшеничний, К.І. Рудельсон, М.С. Селезньов, З.П. Ходакова, В.В. Цаплін, В.Р. Клейн, М.П. Жукова, І.М. Захарова та ін. Ними розроблено такі напрямки, як проведення експертизи в райміськдержархівах, в обласних держархівах, відбір на державне зберігання документів різних категорій, експертиза та відбір управлінської документації, документів з особового складу, експертиза та відбір документів особового походження, науково-

технічної документації, кінофотофонодокументів, машиночитаних документів, експертиза та відбір документів в історичних архівах, відбір документів з повторюваною інформацією. Щодо терміна *експертиза цінності документів*, архівознавці відзначають, що він звучить рівнозначно багатьма мовами, хоча понятійна основа зовсім різна. Приміром, на вітчизняному просторі вживаємо цей термін у зафіксованому значенні: «визначення на підставі чинних засад і критеріїв культурної цінності документів [12, 10]». Проте, у французькій архівній термінології термін *експертиза цінності документів* вживається у значенні архівної функції, що визначає подальшу долю документів відповідно до їхнього значення (управлінського, фінансового, правового тощо) та відбирає їх на знищення [27, 118].

Термін *архівний фонд* також є дискусійним. Дослідники відзначають, що він співвідноситься з трьома французькими термінами: *fonds d'archives*, *archives*, *serie*. Відмінність понять *фонд* та *серія* полягає у специфічній організації документів. В. Олевська коментує ці відмінності: фонд – за принципом генетичної приналежності документів до одного фондоутворювача, серія – за тематичним принципом, що співвідноситься не з фондом, а швидше з колекцією [27, 118]. Між тим, термін *фонд* французького походження (фр. *fond* – *основа*), який був запроваджений до обігу французьким архівістом Наталіс де Вайї у середині ХІХ ст. [23, 127]. Проте, у вітчизняній архівній термінології поняття *фонд* усталилось як загальноприйняте лише протягом першого двадцятиріччя існування державної архівної служби в СРСР [7, 23].

Вітчизняний стандарт ДСТУ 2732:2004 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять» подає поняття архівного фонду як сукупності архівних документів, сформованих архівною установою на підставі зв'язку між документами і (або) їхніми створювачами [12, 12]. Видання «Архівістика: термінологічний словник» (К., 1998) містить два тлумачення цього терміна, які глибше його розкривають: «1) комплекс архівних документів, історично або логічно пов'язаних між собою, що утворилися в результаті

діяльності певної установи або особи; 2) основний підрозділ класифікації архівних документів на рівні незалежного цілого, що має одного фондоутворювача [3, 16]”.

Відомий науковець Бруно Дельмас у своїх дослідженнях торкається проблем визначення нових архівів. Зокрема, він аналізує такі терміни: аудіовізуальні архіви, відеографічний архів, звукові архіви, усні архіви, інформаційні архіви. Наприклад, *нові архіви* він визначає як групу документів, що утворилися за допомогою новітніх технологій. Термін *усні архіви* тлумачить як звукові, що містять записи людського голосу, розмов у їхній повсякденній діяльності. До складу такого виду архівів входять документи, створені спеціально для дослідників. Дельмас пропонує замінити цей термін на термін *усна спадщина* (*устное наследие*) [14, 162-163].

Усе частіше в лексичному обігу архівознавців трапляються такі новотвори, як *архівологія*, *архівеконія*, *архівософія*, *архіваж* тощо. І хоча не знаходимо чіткої дефініції цих термінів у словниках, їхнє тлумачення зустрічаємо у наукових публікаціях архівістів. Наприклад, сформованою є позиція, що архівософія сформувалася на перетині різних галузей знань – архівознавства, інформатики, методології, теорії наукознавства, філософії, а архівологія – архівознавства та джерелознавства [22]. Зауважимо, що з французьких дослідників ці терміни та їхнє значення досліджував Дельмас, із російських – Є. Старостін. Серед сучасних вітчизняних фахівців архівознавства на проблему, пов'язану з виникненням та побутуванням цих терміноодиниць вказують І. Матяш та С. Кулешов.

Зауважимо, що саме на середину ХХ ст. припадає розвиток понятійного апарату архівознавства та формування її терміносистеми. Виникає потреба упорядкування термінології цієї наукової галузі, що потребує юридичної фіксації та чіткого формулювання предмета пізнання архівної галузі (1950-1980-х рр. ХХ ст.). Є. Старостін зауважує, що термінологія і російського, і українського архівознавства потребувала системного упорядкування, що, власне, відбувалось і з західною архівною термінологією [35]. В Україні

майже до кінця 90-х рр. процес термінологічної уніфікації був політично заангажований та ускладнений жорсткими обмеженнями щодо національної мови. Проте, ці роки позначилися активним розробленням законодавчої бази архівознавства, що дало змогу узагальнити та певним чином упорядкувати термінологію галузі.

Про професійне вирішення термінологічних питань другої половини ХХ ст. свідчить певна термінографічна діяльність в архівознавстві та суміжних галузях знань: “Словарь архивных терминов. Проект” (М., 1966); “Материалы для словаря видов и разновидностей документов” (М., 1967); “Короткий словарь радянської архівної термінології (російсько-німецький)” (М.–Л., 1968); “Словарь библиотечных терминов” (М., 1976); “Краткий словарь видов и разновидностей документов” (М., 1974) [31; 21; 17; 32; 18] тощо.

В Україні у 1950-1960 рр., як зауважує В. Бездрабко, була відчутною актуалізація архівознавчих та джерелознавчих досліджень. Наукові зібрання у Львівському ЦДІА того періоду порушили багато вузлових питань розв'язання яких стало відповіддю на потреби історичної науки. Серед таких – наукова суперечка щодо визначення генезису та еволюції змісту термінів-словосполучень – *спеціальні історичні дисципліни* та *допоміжні історичні дисципліни*, які послуговуються спільно галузевими термінами [8].

На початку 1970-х рр. відбулося уточнення таких термінів: архівна справа, бланк документа, іменний каталог, іменний покажчик, консервація документів, науково-довідковий апарат архіву та ін. [8]. Цими самим роками датується праця О. Г. Мітюкова, в якій аналізуються та підсумовуються здобутки саме українського архівознавства за 1917-1973 рр. [25]. Відчутний вплив у 1960–1970-х рр. на розвиток архівознавчої термінології мали інформаційні науки, що позначилося в інтерпретаційних підходах до основних термінів понять [9].

Зауважимо, що для 1990-х рр. ХХ ст. характерним є відродження українського термінотворення та застосування наукових підходів до проблем термінології, що забезпечило функціонування архівної лексики

на сучасному рівні. Цей період пов'язаний з іменами українських архівістів: Я. Калакури, Г.В. Боряка, К.Є. Новохатського, Л.А. Дубровіної, І.Б. Матяш, К.Т. Селіверстової та інших, праці яких мають науково-дослідницький характер, позиціонують наукову новизну та актуальність, нагромаджують національний досвід в архівній науці, що сприяє позитив-

ним зрушенням у системі наукових позначень, розвиває понятійний апарат архівознавства.

Отже, аналіз основних тенденцій розвитку та становлення понятійного апарату архівознавства засвідчує важливість проведеного дослідження генези понятійного апарату архівознавства.

Використана література

1. Автократов В.Н. О некоторых проблемах архивоведения / В.Н. Автократов // Советские архивы. – 1976. – № 6. – С. 11-25.
2. Автократов В.Н. Теоретические проблемы отечественного архивоведения [текст] / В.Н. Автократов ; Российский гос. гуманитарный ун-т. – М., 2001. – 396 с. – (История и память).
3. Архівістика: термінологічний словник [текст] / [авт.-упоряд. К.Є. Новохатський, К.Т. Селіверстова та ін.]. – К. : 1998. – 106 с.
4. Архівознавство: елементарний підручник [текст]. Ч.1. – Харків : Рад. школа, 1932. – 228 с.
5. Архівознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів України [текст] / [авт. : Я.С. Калакура та ін.; редкол.: Я.С. Калакура (гол. рел.) та ін.]. – К., 1998. – 316 с.
6. Архівознавство : підручник для студентів іст. ф-тів вищ. навч. закладів України [текст] / [за заг. ред. Я.С.Калакури та І.Б. Матяш]. – К. : Видавн. дім "КМ Академія", 2002. – 356 с.
7. Банасюкевич В.Д. Глядя in medias res декрета об архивном деле 1918 г. / В.Д. Банасюкевич, Е. В. Старостин // Отечественные архивы. – М., 2008. – № 2. – С. 21-25.
8. Бездрабко В. Семінар з архівознавства та допоміжних історичних дисциплін ЦДІА України у Львові: науковий феномен / В.Бездрабко [Електронний ресурс]. – <http://hghltd.yandex.net/yandbtm?url> – Заголовок з екрана.
9. Бездрабко В. Термінологічні студії у сучасному вітчизняному документознавстві (1990-і – початок 2000-х рр.) / В. Бездрабко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : зб. наук. праць / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; ф-т державного управління ; за заг. ред. В.В. Бездрабко. – К., 2007. – С. 7-45.
10. Вольфганг Эрнст. Архивация: архив как хранилище памяти и его инструментализация при национал-социализме / [пер. с англ. А. Нестеров] // НЛО. – № 74. – [Электронный ресурс]. – <http://magazines.russ.ru/nlo/2005/74/ern9.html> – Заглавие с экрана.
11. Друга республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спец. історичних дисциплін [текст]. – К., 1965. – 88 с.
12. ДСТУ 2732:2004. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять / С. Кулешов та ін. (розроб.) – Вид. офіц. – На заміну ДСТУ 2732-94; чинний від 2005-07-01. – К. : Держспоживстандарт України, 2005. – 32 с.
13. Калачов Н.В. Архивы, их государственное значение, состав и устройство : сборник статей по архивоведению / Н.В.Калачов ; под общ. ред. И.И. Зубарева. Т.1. Ч.1. – Спб., – 1910. – 136 с.
14. Кальсина Е. А. Французское архивоведение: история, теория, методология: конец XIX века – XX век : дис. ... канд. исторических наук: 05:25:02 / Е.А.Кальсина ; Российский государственный гуманитарный ун-т. – М., 2004. – 301 с. – [Электронный ресурс] – <http://sigla.rsl.ru/> – Заглавие с экрана.
15. Князев Г. А. Теория и практика архивного дела. Опыт систематического руководства [текст] / Г. А. Князев. – Л., 1935. – 122 с.
16. Комова М.В. Документознавча термінологія : навч. посібник [текст] / М.В. Комова. – Л. : «Львівська політехніка», 2003. – 168 с.
17. Короткий словник радянської архівної термінології (російсько-німецький) [текст].– М. – Л., 1968. – 95 с.
18. Краткий словарь видов и разновидностей документов [текст] / [отв. ред. А.С. Малитиков]. – М., 1974. – 80 с.
19. Кулешов С.Г. Документ как исторический источник: свойство, состояние, статус / С.Г. Кулешов // Открытый текст. – М., 1999. – С. 95-99. – [Электронный ресурс]. – <http://www.opentextnn.ru/about/?d=7&txt=1> – Заглавие с экрана.

20. Лукашевич А.А. Виды документов в Российском государстве первой четверти XVIII в. (на материале Генерального регламента) / А.А. Лукашевич // Советские архивы. – 1991. – № 4. – С. 38-46.
21. Материалы для словаря видов и разновидностей документов [текст]. – Вып. 1. – М. 1967. – 29 с.
22. Матяш І. Архівознавство як наука: витоки та вектори формування змісту / І. Матяш // Студії з архівної справи та документознавства [редкол. : І.Б. Матяш (голов. ред.) та ін.]. – К. 2009. – Т. 17. – С. 7-10.
23. Матяш І. Б. Методологічні засади й понятійний апарат архівознавства / І.Б. Матяш // Укр. іст. журн. – 2009. – № 2. – С. 124-134.
24. Матяш І.Б. Поняття про архівознавство як науку: генеза змісту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Publicat/AU/index.php>. – Заголовок з екрана.
25. Мітюков О.Г. Радянське архівне будівництво на Україні (1917 – 1973) [текст] / О.Г. Мітюков. – К. : Наук. думка, 1975.
26. Новый украинский тлумачний словник. Близько 20 000 слів і словосполучень [текст] / укл. Н.Д. Кусайкіна, Ю.С. Цибульник; за заг. ред. В.В. Дубічинського. – Харків : "Клуб Сімейного Дозвілля", 2008. – 608 с.
27. Олевская В.В. Проблемы соответствия французской и русской историко-архивной терминологии в свете подготовки международных толковых словарей / В. В. Олевская, М. И. Олевская [Электронный ресурс] // Вестник ПСТГУ. – 2008., Вып.2 (12). – С. 112-120. – Режим доступа: http://docs.google.com/gview/images/button_bg.png
28. Панин Л.И. М.Н. Покровский об архивном деле / Л.И. Панин // Советские архивы. – 1988. – №3. – С. 16-18.
29. Романовський В.О. Вступні уваги // Нариси з архівознавства: Історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах [текст]. – Харків: Вид. Центрального архуправління УРСР. – 1927. – 168 с.
30. Савин В.А. Документ – архивный документ – исторический источник – памятник истории и культуры: проблемы проявления сущностных характеристик / В.А. Савин // Открытый текст. – М. 2007. – С. 181-186. – [Электронный ресурс] – <http://www.opentextnn.ru/about/?d=7&txt=1>. – Заглавие с экрана.
31. Словарь архивных терминов. Проект [текст] / [ред. : Л.Н. Кривошеин, Л.Л. Смоктунович]. – М., 1966. – 41 с.
32. Словарь библиотечных терминов [текст] / [Под ред. О.С. Чубарьяна]. – М., Книга, 1976. – 224 с.
33. Солоіденко Г. І. Бібліотечна термінологічна діяльність 1930 – 1990-х років / Г. І. Солоіденко // Вісн. кн. палати. – 2004. – Вип. 4. – С. 41-47.
34. Солоіденко Г.І. Розвиток бібліотечної термінології в Україні у др. пол. XX століття: автореф. дис. ... канд. іст. наук: (07.00.08) / Г.І. Солоіденко. – К., 2006. – 20 с.
35. Старостин Е. Архивное источниковедение // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство : міжвідомчий наук. зб. Вип. 5: Архіви – складова інформаційних ресурсів суспільства. – К. 2002. – С. 172-177.
36. Українська республіканська наукова конференція з архівознавства та інших спеціальних історичних дисциплін. 3-я. Київ. 1968. /Доповіді/. – К., 1968. – 290 с.
37. Фуко М. Археология знания / [пер. с фр.] ; общ. ред. Б. Шевченко. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с. – [Электронный ресурс] – http://www.krotov.info/lib_sec/21_f/fuk/o_11.html – Заглавие с экрана.